

Ma'ruf TEMIROV,
Qarshi Xalqaro innovatsion universitet o'qituvchisi
E-mail: temirov@mail.ru

SHDPI professori P.M.Jalolova taqrizi asosida

PEDAGOGICAL OPPORTUNITIES FOR IMPROVING SELF-DEVELOPMENT SKILLS IN FUTURE TEACHERS

Annotation

Pedagogy consists in improving the methodology of developing design competence of students of higher educational institutions. Development of a model of didactic-pedagogical conditions for the development of pedagogical design competence in order to prepare students of higher educational institutions of pedagogy for professional and pedagogical activities, innovative education aimed at effective conducting of training sessions in general and specialized subjects in higher educational institutions of pedagogy to expand the opportunities to develop design competence of students by developing lim technologies and methods.

Key words: Design, competence, innovative educational technology, ethical, professional activity, intelligence, Cognitive activity.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ НАВЫКОВ САМОРАЗВИТИЯ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

Аннотация

Педагогика заключается в совершенствовании методики развития проектной компетентности студентов высших учебных заведений. Разработка модели дидактико-педагогических условий развития педагогической проектной компетентности в целях подготовки студентов педагогических вузов к профессиональной и педагогической деятельности, инновационному образованию, направленному на эффективное проведение учебных занятий по общим и профильным предметам в высшем учебном заведении. педагогических учреждений расширить возможности развития проектной компетентности студентов путем разработки технологий и методов ЛИМ.

Ключевые слова: Дизайн, компетентность, инновационная образовательная технология, этика, профессиональная деятельность, интеллект, Познавательная деятельность.

BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA O'Z-O'ZINI RIVOJLANTIRISH KO'NIKMASINI TAKOMILLASHTIRISHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI

Annotatsiya

Bo'lajak o'qituvchilarda o'qitish samaradorligini oshirish o'z ustida mustaqil ishlab o'zlarining mahoratini va malakalarini doimiy oshirib borish, o'z-o'zini rivojlantirish kompetentligini ko'nikmasini takomillashtirishdan iborat.

Bugungi davrda globallashayotgan insoniyat hamda yosh avlodlar oldida yuksak imkoniyatlar ochmoqda. Shuningdek, ularni avval ko'rmagan har xil xatarlar bilan duch kelmoqda. Yovuz niyatli shaxslar tomonidan sodda, g'o'r, ishonuvchan yoshlarni o'z ota-onasiga, o'z mahallasiga o'z yurtiga qarshi amallar, ularning umriga, oilalarning yo'q bo'lib ketishiga sabab bo'lmoqda

Kalit so'zlar: Dizayn, kompetentsiya, innovatsion ta'lim texnologiyasi, axloqiy, kasbiy faoliyat, intellekt, Kognitiv faoliyat.

Kirish. O'qitish samaradorligini oshirish ko'p jihatdan, o'qituvchilarning o'z ustida mustaqil ishlab o'zlarining mahoratini va malakalarini doimiy oshirib borish bilan bog'liq. Shuning uchun ham oliy ta'lim muassasalarida faoliyat ko'rsatayotgan har bir o'qituvchidan doimiy o'z ustida mustaqil ishlash ish rejasi bo'lishi talab qilinadi. Bu ish rejasi quyidagi bo'limlardan iborat bo'lishi maqsadga muvofiq:

siyosiy-g'oyaviy darajasini doimiy oshirib, siyosiy adabiyotlar o'qishi, muammoli tadbirlarda, bahs-munozaralarda faol qatnasha olishadi;

kasbiy malakasini doimiy ravishda oshirish, fanlar bo'yicha ilmiy-nazariy, ilmiy- uslubiy materiallarni o'qish, dokladlar taqdim etish hamda uni muhokamadan o'tkazish, shu bilan birga ochiq darslarda faol qatnashish;

kasbiy bilim, malaka hamda uslubiy tayyorgarligini oshirish;

ma'naviyat, nafosat ko'rsatkichlarini rivojlantirish [24].

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Tadqiqotchi N.A.Yuldashevaning ilmiy ishida vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirishda ta'lim oluvchilar yosh va ruhiy xususiyatlarini e'tiborga olishning deduktiv va induktiv metodlari orqali milliy tafakkurni o'stirish, mustaqil o'qish, turli xil ijodiy

asarlarni tahlil qilish, taqqoslash solishtirish, kerakli maqsadni qo'ya olish kabi mustaqil individual tafakkur bilimlarni shakllantirish qaratilgan pedagogik-psixologik jihatlarining shu jarayonga kreativ, konstruktiv, axborot-kommunikativ, refleksiv hamda ijtimoiy-didaktik tomonlarni ochib berishda muhim ahamiyat kasb etgan.

Identiklik muammosi ko'p qirralidir. Bu nafaqat har bir shaxs va har bir madaniyat uchun ma'no shakllantirishda «Biz kimmiz?» degan savolni o'z ichiga oladi, shu bilan birga uning yakuniy asosi sifatida chuqur metafizik savol bor: «Inson bu nima?». Globallashuv jarayoni insonning haqiqiy mavjudligining chuqur asoslari masalasini dolzarblashtirmoqda, ya'ni globallashuvda milliy-etnik va o'z-o'zini rivojlantirish ko'nikmasi ning roli o'zgarishi yuzasidan global jarayonda identifikatsiya masalasini ko'taradi.

Xalqaro Nobel mukofati sohibi J.Stiglis o'zining «Globallashuv: havotirli yo'nalishlar» kitobida shunday yozadi: «u yoki bu xalqning globallashuv jarayonidan qanday ne'matlarni tatib ko'rishi asosan milliy hukumatning samarali faoliyatiga bog'liq bo'ladi. Ko'pchilik bozor iqtisodiyoti jarayonida davlatning rolini oshirishni yetakchi g'oya deb hisoblaydi. Ular bir narsani hisobga olishni istamaydilar, «bozor munosabati qonuniyatining o'zi jamiyatimizdagi

barcha ijtimoiy muammolar yechimini o'z joyiga qo'yadi. Davlatning zimmasida esa ijtimoiy tengsizlik, ishsizlik, global darajada atrof-muhitning ifloslanishi kabi muammolarni hal etish asosiy bo'lib qolishi kerak».

Tadqiqot metodologiyasi. Xalqimizning yosh avlodni ijtimoiy maishiy hayotga tayyorlashdagi milliy urf-odati va an'analari, ta'lim-tarbiya sohasidagi ko'p asrlar qo'llagan usul va vositalari, ibratli tajribalari, dostonlar, ertaklar, askiyalar, latifalar, naqlar, rivoyatlar, afsonalar, maqollar, hikmatlar, allalar va boshqalardan iborat xalq pedagogikasida mujassamlashgandir. Shu jihatdan xalq pedagogikasi buyuk donishmandlarning yoshlarni davr talablariga muvofiq inson qilib yetirishda, ta'lim-tarbiya ishlarini samarali amalga oshirishda, milliy o'zligini anglashda qo'llagan usul, vosita va tajribalar yig'indisidan iboratdir [1].

Mohiyatiga ko'ra innovatsion jarayon ilmiy izlanishlar, ishlanmalar ishlab chiqish, tajriba-sinov tadbirlarini olib borish, fan-texnika yutuqlaridan foydalana olish asosida yangi rivojlantirilgan mahsulotni yaratishdan iboratdir. Oliy ta'lim muassasalari talabalarida milliy identiklikni rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlarini takomillashtirishda innovatsion jarayonlarni tashkil etishda o'ziga xos yondashuvlar kuzatiladi, ular [3]:

1. Gnostik-dinamik yondashuv – unga ko'ra o'qituvchilar pedagogik innovatsiyalar, ularning turlari, yaratilishi, amaliyotga tatbiq etilishi, xorij mamlakatlarida yaratilgan ilg'or pedagogik innovatsiyalar va ularni o'rganish, ularni mahalliy lashtirib pedagogik amaliyotda ulardan samarali foydalanishga doir nazariy bilim, amaliy ko'nikma, malakasini izchil o'zlashtirish, bo'lajak o'z kasbiy faoliyatlarida pedagogik innovatsiyalarni mashg'ulot jarayonida faol qo'llash tajribasini o'zlashtiradilar.

2. Individual faoliyatli yondashuv – bunda o'qituvchilar o'zlarining individual intellektual imkoniyatlari, qobiliyatlari va pedagogik tajribalariga tayangan holda amaliy

faoliyatda pedagogik innovatsiyalarni mashg'ulot jarayonida samarali qo'llashda muayyan izchillikka erishadilar.

3. Dialogik yondashuv – bu pedagogik jarayonda innovatsiyalarni hamkasblarning o'zaro, xususan, ko'p yillik ish tajribasi, kasbiy mahorat va tajribaga ega o'qituvchilarning faoliyatlarini bilan yaqindan tanishish, ularning pedagogik innovatsiyalarini samarali, maqsadli va uzluksiz qo'llashga doir tavsiya hamda ko'rsatmalaridan foydalanishlarini ifodalaydi 4; 38-44-b].

4. Insonparvarlik yondashuvi – yondashuv pedagogik vaziyatda innovatsiyalarni qo'llay olishda o'qituvchilarning intellektual imkoniyatlari, qiziqishlari, nazariy bilim, xohish-istaklari, amaliy ko'nikma hamda malakalari darajasini inobatga olinib maqsadga muvofiqligini yoritishga xizmat ko'rsatadi.

5. Individual-ijodiy yondashuv – bunga ko'ra barcha o'qituvchi faoliyatida o'rganilayotgan yangi mavzu, o'quv materialining mohiyati, o'z imkoniyatlari, intellektual salohiyati, kasbiy mahorati hamda malaka amaliyotidan foydalangan holda ta'lim-tarbiya jarayonlarini ijodiy ishlanmalar asosida loyihalashtirish tashkil etiladi [5].

Tahlil va natijalar. Talabalarda milliy identiklikni rivojlantirishda milliy-ma'naviy qadriyatlardan samarali foydalanish yuqori natija beradi. Buning uchun guruhli ishlash yo'li qo'l keladi. Guruhli ishlashda barcha o'qituvchining shaxsiy, g'oyaviy, axloqiy, mafkuraviy fikr, qarashlari e'tiborga olinib ular ustida munozara muhokamalarning olib borilishi keng ko'lamdagi fikrlar – qarashlarning qo'shimcha manbasini hosil qilib, buya kuniy jamoaviy yechimga o'z ta'sirini o'tkazmasdan qolmaydi [6].

Shulardan kelib chiqqan holda, mamlakatimiz oliy ta'lim muassasalarida talabalarining o'z-o'zini rivojlantirish ko'nikmasi ni rivojlantirishning mexanizmi va uning ahamiyatini tasdiqlash uchun «Talabalarining o'z-o'zini rivojlantirish ko'nikmasi ni rivojlantirish» dasturini ishlab chiqish bo'yicha quyidagi ijtimoiy loyihani tavsiya etamiz.

Talabalarining o'z-o'zini rivojlantirish ko'nikmasi ni rivojlantirish

№	Loyiha tuzilmasi	Bajariladigan ishlar izohi
1	Loyiha nomi	Talabalarining o'z-o'zini rivojlantirish ko'nikmasi ni rivojlantirish
2	Amaliy loyiha	Muammoning qo'yilishi, muammoli vaziyat bayoni
3	Loyiha maqsadi	O'qituvchilarning o'z-o'zini rivojlantirish ko'nikmasi ni takomillashtirish bo'yicha dasturlarni yaratish
4	Loyiha vazifasi	- loyihani bajarish hamda rejalashtirish; - jarayonni amalga oshirishda shart-sharoitlarni yaratish olish; - milliy identiklikni hamda g'oyaviy-mafkuraviy, ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni oshirish; - intellektual hamda tadqiqotchilik madaniyatini, o'zini o'zi tashkil qilish madaniyatini takomillashtirish; - loyihani amalga oshirish; - o'qituvchilarning kommunikativ madaniyatini takomillashtirish
5	Loyiha obekti	Oliy ta'lim tashkilotlari o'qituvchilari
6	Loyiha predmeti	OTMda ma'naviy-axloqiy, g'oyaviy-mafkuraviy qadriyatlar sifatida milliy identiklikni rivojlantirish
7	Loyihaning me'yoriy-huquqiy asoslari	- O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi; - O'zbekiston Respublikasi «Ta'lim haqida»gi Qonuni; - davlat ta'lim standartlari va ta'lim muassasalari faoliyatini tartibga soluvchi boshqa me'yoriy hujjatlar
8	Loyihaning asosiy qatnashchilari	- kafedra professor-o'qituvchilari; - talabalar va magistrantlar
9	Shakllantiriladigan kompetensiyalar	- milliy identiklik, ma'naviy-axloqiy hamda g'oyaviy-mafkuraviy jihatdan o'zini rivojlantirishga qobiliy; - shaxsiy dunyoqarashga asoslanadigan pozitsiyani paydo bo'lishi uchun falsafiy bilimlardan foydalana olish qobiliyati; - shaxslararo hamda madaniyatlararo kommunikatsiyaga qobiliy; - jamoa bilan hamkorlik qilish qobiliyati, ijtimoiy-etnik hamda madaniy farqlarni tolerant ravishda qabul etish; - zamonaviy ta'lim tizimida o'z kelajagini o'zi belgilash qobiliyati.

Jamiatimizni axborotlashuvi natijasida vujudga keladigan har qil tahdidlar harbiy xususiyatdan ko'ra ko'proq ijtimoiy xususiyatga ega etganligi borasidagi xulosaga keldik. Birinchi navbatda gap axborot urushlari va son jihatdan ijtimoiy notenglik haqida bormoqda. Birinchi holatda kishilar sezdirmay boshqarish texnologiyalarining asirlariga aylanmoqda. Ikkinchi holatda ijtimoiy kamsitishning yangi turi axborotga kirish darajasi bo'yicha kamsitish vujudga kelmoqda, bulardan tashqari kibernetizm; tarmoqdagi faol foydalanuvchilarning da'voli hatti-harakatlarini boshqarish, vazifalarni bajaruvchi apparatli va dasturiy buyumlarga ushbu buyum hujjatlarida ko'zda tutilmagan bo'g'inlarni kiritish; axborot telekommunikatsion tizimlarining shu jumladan, axborotni himoyalash tizimlarining me'yordagi faoliyatini izdan chiqaruvchi dasturlarni ishlab chiqish va tarqatish; saviyasiz ma'lumotlarni uzatish tarmoqlarida hamda aloqa

yo'llarida axborotni tutib qolish, ushbu axborotning ma'nisiga yetish hamda boshqa davlatlar tomonidan soxta axborotni tiqishtirish singari ma'lumotlar mavjud. Xulosa va takliflar.

1. Zamonaviy yoshlarda insoniyatning milliy va etnik xilma-xilligi, bebaho madaniy boylik bo'lib, turlicha an'analar, urf-odatlar, qadriyatlar sifatida ularni asrab-avaylash, saqlash zarurligini, bu boylik har bir xalqning tarixiy merosi sifatida avlodlarga yetkazib berish shart ekanligini anglatmoq zarur. Shu tariqa yoshlarning millatlararo munosabatiga muomila madaniyatini singdirish mumkin. Tarbiyaning bu jihati, ayniqsa, oliy ta'lim tizimida keng miqyosda olib borilishi shart deb hisoblaymiz.

2. «Ommaviy madaniyat»ning turli xil ko'rinishlarining yoshlar orasida tobora keng tarqalishi natijasida, zamonaviy kiyinishda, qiziqishlarda, bo'sh vaqtini samarasiz o'tkazishda, didlarning sayozlashuvida, milliy va

umuminsoniy qadriyatlarga bepisandlik munosabatda namoyon bo'lmoqda. G'arb madaniyati qadriyatlarini o'zida ifoda etayotgan «ommaviy madaniyat» yoshlarimizda g'arbona individualizm, egotsentrizm, nigilizm, andishasizlik, behayolik va zo'ravonlik, milliy qadriyatlarga va ijtimoiy manfaatlarga bepisandlik bilan munosabatda bo'lish kabi illatlarni keltirib chiqarmoqda.

3. Talabalarimizni bilimli, teran taffakur sohiblari qilib tarbiyalash orqali o'tmish ma'naviy merosidan ijodiy foydalanish imkoniyatlari ulardagi ichki ehtiyojlar, xohish-iroda bilan uyg'unlashib ketmog'i lozim. Ana shundagina

yoshlarimiz milliy identiklikni bilish – o'tmishni anglashdan boshlanishini chuqur his etgan holda bugungi kun masuliyati va kelajak istiqbolini aniq-ravshan tasavvur qila oldilar. Bir so'z bilan aytganda, «tarixiy xotirasiz kelajak yo'q» tamoyilining hayotiy isboti qaror topishi asoslandi.

4. Odob-axloqli, madaniyatli sog'lom avlod avvalo o'z Vatanini, milliy tili, urf-odatlarini, tarixi, marosimlarini sevishi, avlod-ajdodlari yaratgan ilmu-hunar javohirlarini egallamog'i, umuminsoniy qadriyatlardan xabardor bo'lmog'i, ularning mohiyatini chuqur anglab, ular bilan faxrlanmog'i, milliy identiklik tuyg'usini tuymog'i lozim.

ADABIYOTLAR

1. Abdullaeva B.S. Fanlararo aloqadarlikning metodologik didaktik asoslari. Ped. fan. dokt. diss.- Toshkent, 2006.- 263 b.
2. Adilova D.N. Pedagogika oliy ta'lim muassasi talabalarida ma'naviy-axloqiy qadriyatlar tizimini rivojlantirish (Zahridin Muhammad Bobur asarlari misolida). Ped.fan.bo'y.fals.dokt. (PhD) diss.avtoreferati. –Toshkent, 2022. –B. 8.
3. Алеуов У. Становление и развитие педагогической мысли в Каракалпакстане (С древнейших времен до 30-х годов XX века). Автореф.дисс.докт.пед.наук. –Т.: ТГПИ, 1995. -53 б.
4. Баришева Р.А. Киберпространство и проблема отчуждения. Автореферат дисс....канд.филос.наук. –Красноярск, 2009. –С.9.
5. Батырев Д.Н. Проблема национальной идентичности в глобализирующемся мире (социально-философский анализ): Автореф. дисс....канд.филос.наук. –Ростов-на-Дону, 2009. –С. 11.
6. Bekniyazov B.S. Tarixiy-madaniy meros vositasida o'quvchilarning ma'naviy madaniyatini rivojlantirish (Qoraqalpog'iston misolida). Ped.fan.bo'y.fals.dokt. (PhD) diss.avtoreferati. –Nukus, 2021. –B. 7-8.